

Глушич А.О.

аспірант, Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ХУДОЖНІ КОНЦЕПЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА У ТВОРЧОМУ ДОРОбКУ СЕНЕЖСЬКОЇ СТУДІЇ ХУДОЖНЬОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Анотація. В статті розглянуті питання, щодо праці Сенежської студії художнього проектування у напрямку художніх концепцій міського середовища. Виявлені основні методи перед проектного аналізу та методика проектування, що використовувалася Студією.

Ключові слова: реконструкція, містобудування, дизайн, художнє проектування, концепція, комунікації, міське середовище, уніфікація, образ.

Аннотация. Глушич А.О. Художественные концепции городской среды в творчестве Сенежской студии художественного проектирования. В статье рассмотрены вопросы относительно работы Сенежской студии художественного проектирования в направлении художественных концепций городской среды. Выявлены основные методы передпроектного анализа и методики проектирования, которые использовались Сенежской студией.

Ключевые слова: реконструкция, градостроительство, дизайн, художественное проектирование, концепция, коммуникация, городская среда, унификация, образ.

Summary. Glushich A.O. Art concepts of an urban environment in creativity of Senezhsky studio of art design. In article questions concerning work of Senezhsky studio of art design in the direction of art concepts of an urban environment are considered. The main methods of the peredproyektny analysis and design technique which were used by Senezhsky studio are revealed.

Keywords: reconstruction, town planning, design, art design, concept, communication, urban environment, unification, image.

Надійшла до редакції 26.12.2012

Постановка проблеми. У зв'язку з проблемами, що виникають при реконструкції і будівництві міст, з другої половини ХХ століття, в СРСР все більшого значення стали набувати дизайнерські рішення містобудувальних завдань. Прагнучи до створення максимально сприятливих умов життя людей, проєктувальники все сильніше виявляли тенденції до використання принципів дизайну, особливо в питаннях організації розселення, планування зелених зон, проєктування міських комунікацій та ін. Спостерігається процес надмірного розростання міст, ускладнення міських комунікацій і послаблення окремих міських комплексів. Одним з найважливіших завдань проєктувальників стає забезпечення надійної орієнтації і максимальної ефективності людської діяльності в нових умовах. В зв'язку з цим праця архітектора і містобудівника не може проходити відірвано від аналізу концепцій соціально-економічного розвитку.

Сьогодні можна сказати, що просторова організація середовища розвивається за принципом “системи множин”. В результаті кожен її компонент отримує право на свою власну виразність. Найпереконливіший приклад – це місто, де кожна його частина – будинок, ділянка, район, вулиця – все частіше трактується як самобутнє у своєму вигляді і образі самостійне “я” сучасного міста. І навіть новобудови розглядатися не як безкінечне продовження цього міста, а як цілком локальні райони зі своєю власною особистістю і власною містобудівною завершеністю. Іншими словами, окрім звичних образотворчих засобів художньої дії на оточення, в сучасній культурі починає активно заявляти про себе і система її естетичного осмислення, яка як би “знизу” формує її вигляд. Ігнорувати наявність такої системи, не зважати на неї важко. Тим більше, що починаючи з восьмидесятих років ХХ століття, у зв'язку з широкою діяльністю по будівництву нових великих об'єктів до Олімпіади, її очевидність стала безперечною.

У цьому плані особливо показовий досвід, накопичений архітекторами і дизайнерами Центральної учбово-експериментальної студії художнього проектування на Сенежі. Студія стала першою у Радянському Союзі проєктною організацією, що серйозно зайнялася питанням художнього образу міста як цілісної системи. Нею були розроблені проєкти мікрорайонів Архангельська (1970 – 71 г.г.) і Новосибірська (1971 р.), світло-кольорового оформлення Кемірово (1971 р.), поліхромії і благоустрою центрального проспекту Красноярська (1974 р.). Потім були проєкти для Тинди (1973), Мінська (1975), Баку (1976), Красноярська (1980), Коломни (1983), Чернівців (1985). В цих проєктах було зроблено серйозний крок в розвитку засобів і прийомів художнього формування середовища за рахунок виразних можливостей архітектурно-дизайнерської основи проектування, продемонстровано вміння оперувати простором своїх об'єктів, акцентувати і вибудовувати свої кольорово-фактурні теми, домагатися складних пластичних відчуттів.

Метою статті є ознайомлення з роботою проведеною Сенежською студією художнього проектування у сфері художніх концепцій міського середовища.

Об'єкт дослідження. Системний метод художнього проектування міського середовища, що використовувався Сенежською студією.

Предметом дослідження постає методика проектування розроблена Сенежською студією у напрямку рішення художніх концепцій міського середовища.

Задачі дослідження:

- вивчити Сенежські методики перед проектного аналізу міського середовища;
- дослідити Сенежський підхід до проектування міського середовища.

Результати дослідження. Система естетичного осмислення середовища, що формується засобами архітектури і дизайну, який усе більш розширює межі своєї діяльності, має і ще одну особливість. При усій уявній її активності вона не претендує на загальний стилістичний диктат своїх принципів, а швидше, навпаки, утворює лише ту внутрішню основу, яка не обмежує функціональної видової різноманітності предметного світу якимись стилістичними перевагами.

Єдність сучасного предметного середовища, визначається двома аспектами:

- її загальною візуальною цілісністю;
- “автономною” виразністю усіх видів образотворчого мистецтва.

Що можливо лише за умови рівної уваги до них обох.

Просторове середовище міста, де увесь час перебувають люди, істотним чином регулює їх фізичне пересування і визначає їх фізичний і духовний стан. Воно не зводиться лише до своїх фізичних параметрів: це соціальне і культурне утворення. Соціальне тому, що було породжено і призначається для всіякого роду функціональних зв'язків між людьми: ділових, дружніх, сімейних. Культурне тому, що відбиває в собі історичні шари розвитку їх способу життя, їх соціальних і політичних цінностей, устоїв, звичаїв звичок і переваг. Тому при дослідженні сучасного міського середовища увага приділяється як фізичним, так і соціокультурним її аспектам.

Фізичні аспекти міського середовища складають площі, конфігурація забудови міста, розміри вулиць, висотність будівель, насиченість простору будівлями, транспортом, а також природними об'єктами. Її динаміку характеризує швидкість зміни усіх цих параметрів.

Соціокультурні параметри міського середовища численні. Але первинними для проектування є ті, які пов'язані з самовизначенням і самопочуттям людей в цьому середовищі. Характер забудови міста визначається цілями і намірами тих, від кого вона залежить. Перевага індивідуальних архітектурних рішень міських будівель породжує один тип міського середовища, для якого характерні різноманіття стилів і відносна поліцентричність в просторових рішеннях. Орієнтація на дешевизну міського будівництва викликає будівництво уніфікованих багатопверхових будівель. При будь-яких комбінаціях таких будівель в мікрорайонах у жителів виникає відчуття монотонності, вони швидко схоплюють алгоритм, на якому побудована уніфікація. Переважно інженерні

рішення визначають один вигляд міста або його частин; переважно естетичні – інший. Усі ці чинники змішуються і переплітаються в розвитку міста, оцінюються поколіннями його жителів, що послідовно змінюють одне одного. Складаються і міняються соціокультурні значення різних частин міста: то центр, то периферія стають джерелами критеріїв для естетичної і соціально престижної оцінки людьми свого життєвого середовища.

Услід за періодами переважно домашнього способу життя городян настає пора, коли модним стає проведення часу “на людях”, коли людьми заповнюються вулиці і площі, кафе і ресторани, виставкові, театральні, концертні зали. У цій динаміці моди можна виділити періоди, коли нормативні аспекти їх досить чітко визначені і сприймаються людьми, і періоди, коли відповідні критерії переосмислюються або складаються у зв'язки істотними для людей переломами у розвитку їх предметного оточення або символічного середовища [4,с.108-110].

Існує певна область в сукупності сучасної людської діяльності, яка була породжена і розвивалася у зв'язку з процесами урбанізації і яка завдяки цьому досить оснащена засобами для вирішення соціокультурних проблем міського середовища. Це художнє проектування, дизайн.

Естетичні образи міського середовища – не новина в історії міст. Архітектура завжди породжувала окремі будівлі, ансамблі, ландшафти, які ставали своєрідним ядром, організуючим життя людей в різних частинах міста [4,с.110-111].

Питання формування художнього вигляду міста є пограничними одночасно для декількох сфер діяльності – в них зливаються аспекти архітектури, декоративно-прикладного і монументального мистецтва і дизайну. Саме тому дієвої теорії формування середовища міста не існує, тобто немає і методології проектування і оцінних критеріїв для управління процесами створення її художнього вигляду. Це призводить до розброду в плані управління: залежно від схильностей і освіти головного художника місто може перетворитися на музей монументального мистецтва просто неба, в театральну декорацію або в поле формальних експериментів архітектора і т. д. Спроби розв'язати цю проблему суто дизайнерськими засобами також малоефективні. Практично це можливо, але успіх, залежить не лише від дизайнерів або архітекторів. Потрібні необхідні умови.

По-перше, культурна і демографічна стійкість і однорідність складу жителів.

По-друге, потрібний централізований ланцюжок: управління – наука – проектування – виробництво – експлуатація. У нас же у більшості випадків цей ланцюжок децентралізований, розірваний.

По-третє, позначається відсутність методології проектування і недолік дизайнерів, системно працюючих з міським середовищем [1,с.18-20].

Художньо осмислені, втілені в камені, в дереві або на полотні різні частини міста ставали культурними цінностями, смисловими центрами життєвого середовища городян. Сьогодні ще одним засобом, що

допомагає людям освоїти своє речове оточення, так перетворене ними самими, що воно сприймається як чуже і незрозуміле, стало художнє проектування міського середовища.

У ситуації коли містобудування уніфіковане, будівлі ростуть швидко, міста поглинають природне багатство Землі – художнє проектування пропонує рішення конкретних локальних завдань різного масштабу, від вивчення і корекції тенденцій розвитку міста в цілому, до виявлення і створення його окремих смислових центрів.

Можна виділити деякі проблемні напрями, які дозволяють дизайну виконувати роль конструктивно-соціокультурного чинника.

Одно з них пов'язане з тим, що в умовах стандартизації і уніфікації цілого ряду соціокультурних процесів (будівництво, засоби масової комунікації, транспорт) у людей усе більш проявляється інтерес до індивідуалізму, неповторного, унікального їх оточення. Проблемою стало збереження індивідуального у вигляді міст. У зв'язку з цим постало питання про те, чим обумовлюється своєрідність міста, які його риси будять у нас відчуття неповторності.

Інший напрям породжується проблемою комфортабельності міського простору. Його якість істотним чином визначає архітектуру міста. Вона епоху за епохою формує основні риси міського середовища, оскільки архітектурні споруди переважно довготривалі і нерухомі.

Структура художнього вигляду міста, що складалася, зазвичай еkleктична. Центральною ланкою тут є монументально-декоративне мистецтво. Іноді грандіозні монументи, розписи і мозаїки утворюють містобудівні доміанти, але з появою нових планувальних структур вони часто втрачають своє призначення.

Ще одна складова вигляду міста – реклама. Цей об'єкт зараз починає входити в розряд постійно критикованих.

На третьому місці стоїть система комунікацій і пов'язані з нею проблеми колористики і графічного дизайну в місті. Те, що давно стало азбукою міського дизайну, ніколи не закладається в проектування міської інфраструктури.

Четверте – благоустрій і виробництво об'єктів малих архітектурних форм.

Архітектурна складова тут не розглядається тому, що в розвитку міста архітектори виступають більше як розробники стратегії розвитку міського середовища, а масштабне людині середовище, в поле їх зору потрапляє досить не часто. А дизайн не займається широкомасштабним плануванням, а виступає як “адвокат” жителя – користувача містом.

Інша сторона питання – створення оптимального плану художнього оздоблення міста на довгий термін, тобто ідеальній моделі того, що повинно бути. Реабілітація існуючого міського середовища – це ще одна сторона вирішуваного питання. Поступово з'ясувалося, що між стратегією розвитку міста і реальністю є розрив, який не заповнюється і не аналізується проектними організаціями, працюючими

по замовленнях, які беруться більше за новий, чим за доведення до пуття вже існуючого.

Класифікація можливих форм художнього оздоблення міста йшла шляхом обробки літератури, якою виявилось досить багато, але усередині якої вибудувалися найсуперечливіші системи. Класи, типи, групи елементів цих систем отримували свій код. Потім була проаналізована група чинників, що роблять безпосередній вплив на формування художнього вигляду міста. Якщо узагальнити групи чинників, по яких аналізувалося міське середовище, їх можна звести до п'яти:

- корисність об'єкту (соціологічний комплекс чинників): відповідність готівковим, розумним, перспективним, масово представленим потребам населення міста;
- зручність (ергономічний комплекс чинників): відповідність об'єктів антропометричним, біомеханічним, фізіологічним, психологічним якостям груп населення міста;
- функціональна досконалість (інженерний комплекс чинників): функціональність, надійність, довговічність, компактність, простота, технологічність, конструктивність, поліфункціональність як тенденція, орієнтація на сучасну техніку і повне виявлення властивостей матеріалів;
- екологічна доцільність (природоохоронний комплекс);
- естетична доцільність – інтегральний чинник досконалості продуктів як композиційної єдності усіх показників предметного і людського характеру в системі цілого.

Але це половина питання. Якщо йти від образу міста, району, вулиці, то потрібна стилістична єдність. Для його досягнення розроблялася спеціальна програма, яка знайшла своє втілення в таких підпрограмах, як “лінійна єдність” (у тому числі шрифт в місті), колірна єдність (колористика міста), “тональна будова”, “об'ємно-просторова єдність”. Ці підпрограми вирішують для міста проблему архітектурно-художніх завдань і дають критерії при експертизі проектів.

Реалізація програми повинна забезпечуватися, як вже говорилося, ланцюжком “наука – педагогіка – управління – проектування – виробництво – експлуатація”. Звідси виникає група завдань по кожному блоку:

- яка наукова робота потрібна для забезпечення програми і якими силами вона може бути проведена;
- яка педагогічна система і який об'єм повинні передати кадрам, орієнтуючись на їх рівень, варіанти втілення системи, наявність сил;
- яка система управління оптимально забезпечить реалізацію програми на усіх рівнях, варіанти системи в реальності міста, створення бракуючих елементів системи;
- яка проектна група, система проектних груп потрібна для реалізації програми, їх наявність в місті, кроки по реалізації;
- яка виробнича база потрібна для реалізації програми, кроки по її створенню;

- яка база експлуатації (зміст і реставрації) потрібна для програми [1,с.18-20].

Головною проектною темою Сенежської групи було художнє рішення, пов'язане з організацією міського середовища, історичних зон міст, місць відпочинку, нових районів. У основу проектування було закладено декілька ідей: зробити міське середовище зручним, зрозумілим і приємним людям і залучити самих жителів міста в процес художнього осмислення міського простору.

Індивідуальність кожного міста визначається його генеалогією, специфікою способу життя городян, особливістю ландшафтів і перспектив. Кожне місто має неповторне природне обрамлення. В той же час його характер обумовлюється включеністю в процеси, що породжуються науково технічним прогресом. Тому на методичному рівні в центрі уваги опиняється завдання визначити прийнятне для людей співвідношення сучасного і традиційного в організації міського середовища. Необхідно знайти те, що відповідає естетичним критеріям оцінки поєднання старого і нового в архітектурно-художній організації міського середовища, виявити і акцентувати історичні і культурні цінності минулого, а також сьогоденні досягнення міста.

Вигляд міста визначається не лише ландшафтами і архітектурою, його формують люди, устрій, спосіб їх життя. Тому, коли Сенежська група вирішувала проблеми організації міського середовища, художники передусім розглядали її як сукупність просторів, "декорацій", де протікає повсякденне життя городян. Виявлялися вже існуючі і потенційні центри активного міського життя, її характерні риси.

На багатьох вулицях сучасних міст транспорт витісняє пішоходів. В той же час для сучасного міського життя характерна потреба в рішенні пішохідних просторів. Для вирішення цього завдання художники проектувальники Сенежської студії намагалися знайти мережу пішохідних маршрутів і організувати їх так, щоб не лише найкоротшими шляхами зв'язати між собою окремі функціональні точки міста, але і зробити цей шлях цікавим і зручним [4,с.112-113].

На методологічному рівні усе це часто приводило до постановки завдання з'єднати тенденції розвитку сучасного промислового міста, архітектури, що відбивається в характері, ширині магістралей, розмірах площ з рисами розробляемого міста, що історично склалися, масштабами його старих будівель, з його своєрідними культурними цінностями. Склалася ідея створення двошарової композиції міста, контрастної єдності багатоповерхової, насиченої транспортними магістралями сучасного урбанізованого середовища і простору для пішохідного руху, красивих камерних міських пейзажів, малоповерхових будинків. Іншими словами, потрібно було знайти перехідну ланку від старих кварталів до нових. Для таких міст були знайдені необхідні ресурси (як приклад – велика кількість дерев'яних будівель). Проектом передбачалося перенести їх з районів, де вони підлягають зносу, в двори сучасних будинків. Тут ці будови набудуть нового життя. Вони реставруються і використовують-

ся в громадських цілях, стаючи приміщенням гуртків по інтересах, клубів, бібліотек, кафе і так далі. Двори, організовані так само, забезпечують зв'язок між старими і новими міськими будівлями, між минулим і сьогоденням міста. Таке планувальне рішення спричинило необхідність відповідного художнього осмислення районів-новобудов.

У цих районах, завдяки типовому будівництву, нівелюються індивідуальні особливості місцевості. Зберегти в таких умовах неповторність властивого тільки цьому місцю образу особливо складно. Пошук індивідуальності в таких частинах міст будувався на виявленні властивих історичних і сучасних культурних і соціальних, а також природних цінностей. І одночасно на органічному способі з'єднання проектового місця з містом в цілому [4,с.114-115].

Робота творчої групи Сенежу будувалася з урахуванням ідей місцевих архітекторів і реальних тенденцій розвитку міста. Було вирішено, що культурна роль нових районів в містобудівній структурі настільки значима, що присвятити його лише історичним ремінісценціям було б не вірно. Але і повне його осучаснення не правильне. Завданням проектів стало знайти органічну композиційну і пластичну єдність історичного і сучасного ансамблю з природою [4,с.116-117].

Проектування міського середовища, по своєму, зміст, є осмислення і організація в єдине ціле конкретних, реально існуючих історичних і сучасних, природних і культурних цінностей. Це основа для зв'язку між художниками і жителями міста, запорука того, що проектні рішення можуть придбати соціальну значущість, оцінюватися на рівні громадської думки. Тому важливо, громадськість міста була зацікавлена і процесом, і результатами роботи творчої групи. Будь-хто, навіть самі кращі художні образи і проектні рішення, що стосуються конкретного міського середовища, якщо це тільки плоди діяльності і обговорень в групі, завжди залишають питання, наскільки те, що зроблено, потрібне і прийнятне для городян, відповідає динамічним тенденціям норм і цінностей культури в кожному окремому випадку.

Отримувати відповіді на такі питання художникам допомагали зустрічі з ученими, архітекторами, артистами і політиками проєктованих міст. Під час спеціальних зустрічей і випадкових зіткнень з людьми, про замальовках міського життя, в процесі виконання проектних клаузур і обговорення їх з відвідувачами майстерні, художники поступово освоювали місто, уживалися в його культуру. Широкий контакт з городянами породжував зворотний зв'язок: у міру того, як художники усе більш опановували специфічну мову культури міста, жителі усе більш розуміли мову, в якій відбувалося образне, художнє осмислення їх життєвого середовища. Плідній взаємодії такого роду сприяли численні канали зв'язки, що встановилися між проектувальниками і громадськістю міста.

1.Широкими були і професійні контакти, пов'язані зі збором матеріалу по темі. Творча група студії ретельно ознайомила з усіма пропозиціями, розробленими в проектних організаціях міста, які

відносилися до теми. В ході обговорень з художньою, архітектурною, науковою громадськістю міста ці пропозиції були вивчені; частину з них отримав подальший розвиток.

2. Доступ відвідувачів в майстерні був вільним. Що сприяло безпосереднім контактам з населенням.
3. Проводилася активна лекційна робота. Для допомоги в освоєнні жителями міста ідейних аспектів проектних рішень.
4. Велика увага приділялася професійним контактам. Для ознайомлення тих, що бажають з досвідом і методами роботи Студії.
5. Відбувся творчий звіт про роботу Студії перед громадськістю [4, с.120-124].

Створюючи певні типи просторів, розміщуючи в них різні експозиційні образи, організовуючи умови для різних видів зайняття, вводячи своє відповідні засоби, пропонуючи певні ситуації, що ініціюють людську цікавість, художники Сенежської студії ставили за ціль, крім іншого, сприяти подоланню розривів між різною професійною свідомістю [2, с.106].

Висновки. Таким чином видно, що Сенежська студія художнього проектування була однією з перших радянських проектних організацій що займалася проблемами художнього образу міста, виходячи з розуміння його як єдиної організованої системи. На семінарах Студії були проаналізовані чинники які впливають на сприйняття міста як єдиного «організму», і виходячи з них, віднайдені групи завдань при рішенні яких творчими групами Сенежської студії вирішувалися художні питання організації міського середовища як цілісної системи.

Список літератури:

1. Александров Н.Н. Создать художественный образ города. // [Текст] / Александров Н.Н. – Техническая эстетика. – 1988. – №2. С.18-20.
2. Коник М.А. Об одном проекте. К 20-летию ЦЭС СССР 1985. Центральная экспериментальная студия союза художников СССР.- [Текст]/ Коник М.А. – Москва – Советский Художник, 1987.
3. Роземблюм Е.А., Гудков В. Тында – художественно-проектная концепция. Советская архитектура. К 20-летию ЦЭС СССР 1985. Центральная экспериментальная студия союза художников СССР.- [Текст]/ Роземблюм Е.А., Гудков В. – Москва – Советский Художник, 1987.
4. Роземблюм Е.А., Орлова Э. Художественная концепция городской среды города Красноярска. К 20-летию ЦЭС СССР 1985. Центральная экспериментальная студия союза художников СССР.- [Текст]/ Роземблюм Е.А., Орлова Э. – Москва – Советский Художник, 1987.
5. Роземблюм Е.А., Орлова Э. Художественное проектирование и культурные нормы. Рассказ об одном проекте: TATLIN NEWS.- [Текст]- 1/49/68/2009 – 116 с., ил.